

POLEMIKA

NEKAJ NAČELNIH VPRAŠANJ V ZVEZI S PREDMETOM TEORIJE DRŽAVE IN PRAVA

Berislav Perić

Ker je naša na historičnem materializmu osnovana teorija države in prava sorazmerno mlada in nerazvita znanost, je pričenanje analize posameznih njenih osnovnih vprašanj gotovo težavno, toda potrebno delo. V okvir teh osnovnih vprašanj nedvomno sodi tudi vprašanje predmeta teorije države in prava, ker moremo šele po določitvi znanstvenega predmeta, ali bolje, znanstvene naloge, pričakovati, da se bo začelo ustvarjanje znanstvenega sestava. V svojem članku, napisanem v četrti številki »Pogledov 55«, sem skušal podati svoje pojmovanje o predmetu teorije države in prava. V časopisu »Naša sodobnost«, št. 2/5, 1953,¹ je izšel na to odgovor profesorja J. Goričarja. Seveda ne bom trdil, da vse moje misli v navedenem spisu popolnoma držijo, vendar si ne morem kaj, da ne bi kritično odgovoril na nekatera pojmovanja, ki jih je profesor J. G. izrekel v svojem članku »Dve metafizični stališči v sodobni teoriji države in prava« v navedeni številki Naše sodobnosti.

Zamisli, ki jih je tu izpovedal prof. J. G., so načelnega značaja in zato odločilne za usmerjenost in značaj teorije države in prava. Na straneh 370–382 časopisa »Pravnik«, št. 10–12, 1953, prof. J. G. pod naslovom »Filozofska in sociološka problematika v naši teoriji države in prava« razpravlja o nekaterih stališčih prof. R. Lukića v njegovi knjigi »Teorija države in prava, I. del« in se je na nekaterih mestih (n. pr. str. 375–377) spet dotaknil istih vprašanj kot v navedeni številki »Naše sodobnosti«, tako da je očitno, da gre tu za zgrajeno pojmovanje, ne da bi se za zdaj vpraševali, ali je pravilno ali ne.

V svojem kritičnem odgovoru na misli profesorja J. G. se nameravam posebej pomuditi ob naslednjih vprašanjih, edinih, ki jih je poudaril:

- I. o pravu kot takem, kot socialnem faktorju,
- II. kaj je predmet teorije države in prava,
- III. vprašanje posebnih filozofij in pojm filozofije prava,
- IV. o pojavu tako imenovanega odpora do filozofije in teoretskega mišljenja,
- V. o teoriji države in prava kot vodilni znanosti na področju pravne znanosti, in
- VI. na splošno o nekaterih napačnih postavkah profesorja J. G.

I.

Profesor J. G. (na str. 252 svojega članka) trdi, da je po mojem mnenju naloga teorije države in prava, odgovoriti na vprašanje, »kaj je pravo kot tako in (poudaril B. P.) kaj je kot socialni faktor«. Na straneh 253 in 254 prof. J. G. pravi, da je naloga teorije države in prava, da z vsemi pripomočki sodobne

¹ Ta odgovor sem napisal nekoliko pozno (vendar ni zastarel, saj gre za vprašanja načelnega pomena), ker sem šele aprila 1954 povsem po naključju (ko sem se udeležil sociološke konference v Ljubljani) izvedel za članek profesorja J. G. (B. P.)

znanosti proučuje predmet svojega znanstvenega prizadevanja, ne pa da odgovarja na vprašanja, »kaj je pravo kot tako in (poudari B.P.) kaj je kot socialni faktor«. V zvezi s tem profesor J. G. na str. 254 (v opombi) navaja moje besede o tem. Moje besede se v celoti glasijo:

»Medtem ko se pri posameznih znanostih zastavlja vprašanje, kaj pravo zdaj zahteva ali kaj je nekoč zahtevalo od nekih adresatov, iščemo s posplošujočo disciplino — teorijo prava — odgovor na vprašanje: kaj je pravo kot tako, kaj je kot socialni faktor.«

Ob primerjavi teh mojih besed s tem, kakor jih prevaja, razlaga in pojmuje prof. J. G., je očitno, da je prof. J. G. moje besedilo, ko ga je razlagal, na lastno pobudo spremenil, in sicer ravno na bistvenem mestu, na naslednji način: tam, kjer jaz med »kot tako« in »kaj je kot socialni faktor« postavljam *vejico*, postavlja prof. J. G. *in* ter tako iz nečesa, kar je zame pojmovno isto, na svojo pest ustvarja dva pojma, da ju lahko potem šteje meni v greh.

V mojem besedilu seveda ni besedice »i«, da bi upravičevala tisti »in«, ki ga je vrnil prof. J. G., temveč je *vejica*, in to pomeni, da gre tu za tako imenovani odnosni stavek, t. j. tak stavek, ki bolje razlaga prejšnjega. Da je tako, je izpričano tudi s tem, da je v mojem besedilu zapisano: »... iščemo odgovor na vprašanje (poudaril B.P.): kaj je pravo kot tako, kaj je kot socialni faktor«. Ko bi bil hotel »pravo kot tako« in »pravo kot socialni faktor« le za trenutek ločiti in ju napraviti načelno različna, bi bil zapisal takole: »... iščemo odgovor na vprašanja (ne pa na vprašanje, kakor je v mojem besedilu), ker bi potem šlo za dve posamični vprašanji.

Na podlagi tako prilične pripombe mi prof. J. G. daje nauke, da je pravo socialni faktor, t. j. družbenozgodovinska kategorija. Zame je ta nauk odveč, ker nasprotnega nikoli nisem trdil. Mar je prof. J. G. le za trenutek mogel pomisliti, da se v svojem članku zavzemam za stvarni obstoj države in prava »kot takih«, torej za stvarni obstoj *pojmov*?² Da v svojem članku države in prava prav nikjer nisem pojmoval drugače, dokazujejo naslednja besedila v navedeni razpravi, ki jih je prof. J. G. moral prebrati:

»Pri svoji prvi nalogi, oblikovanju pojma o pravu teorija prava sloni na posebnih pravnih znanostih. V teh znanostih namreč lahko opazujemo oblike, v katerih se je pravo pojavljalo v zgodovini. Bistvo lahko spoznamo samo z vrsto pojavnih oblik, tako da si odmislimo njihove nebistvene lastnosti, bistvene pa posplošimo.

Bistvo materije odkrivamo s tem, da preučujemo manifestacije materije (gibanje, delovanje itd.). Bistvo živega razumnega bitja po njegovih zunanjih izrazih (mislih, čustvih, dejanjih itd.). Bistvo socialnega faktorja, kakršno je pravo, lahko spoznamo tudi edinole v zvezi z njegovimi pojavnimi oblikami (zahtevami, silo, materialnimi viri itd.). Posebne pravne znanosti vsebujejo te pojavne oblike. Teorija prava potrebuje za svojo izgradnjo najprej (toda ne edino!) to gradivo iz posebnih znanosti. Tako se razvija proces od empiričnega spoznanja do racionalnega, od pravnih pojavov do pojma o pravu.« (Pogledi 53, št. 4, str. 258.)

Na str. 260 istega časopisa govorim o nujnosti, da se teorija države in prava — vse to zato, da bi popolneje spoznala svoj glavni predmet, pravo in državo — loteva preučevanja tudi vrste drugih družbenih dejstev, in pravim:

² Čeprav imajo pravilno zgrajeni pojmi *realno* izhodišče. Glej B. Zihrl: Dialektični in zgodovinski materializem. Beograd, I., str. 256.

»Ni mogoče, da se ne bi teorija prava — vse zato, da bi popolneje spoznala svoj glavni predmet, pravo in državo — lotila preučevanja tudi vrste drugih družbenih pojavov gospodarskega, sociološkega ali političnega značaja. To je zanjo nenavadno pomembno gradivo. S temi ‚metajuridičnimi‘ podatki dela asimilirajoče in tako dobljena sintetična spoznanja so koristna drugim pravnim znanostim.

Samo tako je mogoče dognati, kaj je pravo kot tako...«

Ali more biti po takih mojih besedilih, ki jih je v istem spisu prebral profesor J. G., upravičena njegova pripomba, da sta mi »pravo kot tako« in »pravo kot socialni faktor« dve različni kategoriji?

Sodim, da se mora kritični odgovor na neko besedilo ravnati po strogem načelu: ničesar dodajati, ničesar jemati besedilu, ki ga kritiziramo. Četudi dodamo ali izpustimo le eno besedo, ločilo itd., lahko v nekaterih primerih spremenimo celotni pomen besedila. In prav za to gre v tem delu odgovora profesorja J. G. Take pogoške bi si ne smel dovoliti noben kritik.

II

Prof. J. G. sam navaja, kaj bi v nasprotju z mojim pojmovanjem o predmetu teorije države in prava določil kot predmet teorije države in prava. V tem pogledu prof. J. G. trdi naslednje:

a) »V teoriji države in prava zato ne gre za ‚pravo kot tako‘, marveč za proučevanje konkretnega, zgodovinsko danega prava...« (Naša sodobnost, 2/5, str. 254.)

b) »Prav na te konkretne, zgodovinsko dane države mora biti usmerjeno znanstvenoraziskovalno delo teorije države in prava, ker bi se sicer ta znanstvena disciplina izgubila v sferah čiste metafizike.« (Naša sodobnost, 2/5, str. 254.)

c) »Za teorijo države in prava se to pravi, da ne kaže oživljati nekakšne posebne ‚filozofije države in prava‘, marveč je treba proučevati konkretne, zgodovinsko dane, bodisi pretekle, bodisi v današnjem svetu obstoječe države in pravne sisteme.« (Naša sodobnost, 2/5, str. 255.)

Na podlagi takih navedkov je mogoče razumeti edinole, da ima prof. J. G. teorijo države in prava za znanost o konkretnih državah in konkretnih pravnih sistemih. To mnenje pa je napačno. Ko bi teorija države in prava kot znanost in znanstveni sistem razlagala konkretne države in konkretne, zgodovinsko dane pravne sisteme, potem bi se ne imenovala teorija, temveč zgodovina prava ali posamezna znanost pozitivnega prava. Če ima teorija države in prava, kakor je večkrat navedel prof. J. G., za svoj predmet obravnavanja konkretne države in konkretna prava, potem se zastavlja vprašanje, kaj bo obsegala zgodovina prava in kaj znanost pozitivnega prava. Teorija bi se po trditvah prof. J. G. izgubila v razlaganju vrste posameznih, mnogostevilnih držav in pravnih sestavov ter se podvrgla, kakor sledi po njegovih besedilih, kazuističnemu razlaganju in pojmovanju stvari. Na podlagi tega bi ji bilo izredno težavno, da ne rečemo nemogoče, priti do spoznanja bistvenih prvin države in prava, do spoznanja bistva države in prava.

Načelno vprašanje, ki ga je v svojih pojmovanjih sprožil prof. J. G., je tu naslednje: kakšen je odnos znanstvene teorije do stvarnosti? Skušali ga bomo obdelati vsaj v poglavitnostih.

Da bi teorija države in prava dobila svoje osnovne in splošne pojme (kar sestavlja njen predmet), mora te pojme graditi na izkustvenem gradivu, ki ji ga dajejo druge posebne pravne znanosti in široko področje družbenih in drugih znanosti (poudarjam »drugih«, ker tudi odkritja n. pr. v naravoslovju niso brez pomena za pravno znanost, in še posebno ne za teorijo države in prava). Toda če hoče biti teorija, v svojem sestavu ne more in ne sme navajati vse raznolikosti in bogastva resničnosti. To ji je kratko malo nemogoče. Prikazuje samo bistvo teh pojavov, njihove posamezne nebistvene posebnosti pa izpušča. Iz tega izhaja pomanjkljivost, pa tudi prednost vsake teorije. Pomanjkljivost je v tem, da se nobeni teoriji naj bo sama še tako prepričana o tem, nikoli ne posreči, izraziti vse bogastvo resničnosti, ki obstoji v nešteti posebnostih pojavov. Zato je teorija, če gledamo količinsko, revnejša od resničnosti. Taka tudi mora biti. Toda ko teorija odmišlja nebistvene, specifične lastnosti posameznih pojavov, nam daje tudi možnost, da s posploševanjem spoznamo bistvo teh pojavov. V tem pogledu je teorija bolj jedrnata kot stvarnost.

Vsaka teorija mora biti nujno oprta na dejstva, če hoče ostati na stvarnih tleh in biti znanstvena. Vendar vseh dejstev, na katera je oprta, iz katerih je ravno izpeljana, ne more spraviti v svoj sestav. Teorija države in prava bi se v tem primeru spremenila v zgodovinsko ali pozitivno-pravno znanost. Nasprotno, mora odmišljati, samo da mora biti to odmišljanje znanstveno, t. j. biti mora izpeljano iz dejstev in pregledano ob njih.

Dobivamo vtis, da odmišljanje danes ponekod, vsekakor na vulgaren način, *pojmujejo kot prvino metafizične metodologije. Imena pojma, abstrakcija itd., postajajo posameznim piscem zoprna, tako da nekateri brez potrebe opozarjajo, da je treba skrbeti za »konkretnost«* itd. Nihče, kdor hoče svoje spoznanje znanstveno osnovati, ne more izločiti opazovanja konkretnega. Toda prav tako nihče, kdor hoče razviti svoje spoznanje, ne more ostati samo na področju empiričnega spoznavanja, čeprav mu je izkustvo nujno izhodišče in končni način pregledovanja. Razvito človeško spoznavanje ravno pomeni zmožnost abstrahiranja in ustvarjanja pojmov; s tem se hkrati postavljajo temelji znanosti, t. j. spoznavanja odtodne zakonitosti objektivnega sveta.

Teorija države in prava torej kot sestav osnovnih in splošnih pojmov mora biti abstraktna znanost,³ ker sam pojm pomeni, abstrahirati od specifičnosti dejstev, poudarjajoč tisto, kar je v pojavu bistveno. Toda zelo pomembno je pri tem vprašanje: *kako daleč mora iti teorija države in prava v abstrahiranju*, da se ne bi spremenila v sestav dogmatično pojmovanih in podanih postavk? *Da bi se teorija države in prava temu ognila, mora po našem ustreči dvema zahtevama:*

1. poglobitveno je, da teorija svoje splošne postavke izpelje iz izkustva, t. j. osnovana mora biti na dejstvih, in

2. svoje splošne postavke mora izpričati s potrebnim številom najboljših primerov iz objektivne stvarnosti, za katero gre, t. j. biti mora dokumentirana z dejstvi.

Tako bi se mogla ogniti dvojni nevarnosti: prvi, v katero jo morda tudi nehoti spravlja prof. J. G., namreč, da bi raztopila svoj sestav v razlaganju

³ V članku »Filozofija in sociološka problematika v naši teoriji države in prava« (Pravnik 10—12, 1955, str. 376) prof. J. G. zamerja (sodimo, da neutemeljeno) profesorju R. Lukiću, ker teorijo države in prava imenuje abstraktno znanost na področju pravne znanosti.

vseh dejstev, pri katerih bi ne razločevali bistvenih od nebistvenih; in drugič, da bi postala suh sestav dogmatično postavljenih trditev, za katerimi bi bolj stala avtoriteta kot pravi znanstveni dokazi.

Pozneje je tudi prof. J. G. prišel do drugačnega zaključka pri določanju predmeta teorije države in prava, tako da na drugi polovici strani 254 pravi naslednje:

»Na te splošnosti je usmerjeno znanstvenoraziskovalno delo teorije države in prava, medtem ko so posebne pravne vede usmerjene na posebne in posamezne manifestacije, pojavne oblike države in prava. Ta usmerjenost na splošne manifestacije države in prava daje teoriji države in prava značaj posplošujoče znanosti.«

V sprednjih navedkih (str. 254, 255) se torej prof. J. G. zavzema za to, naj se teorija države in prava loteva preučevanja konkretnega, zgodovinsko danega prava (254), naj bo usmerjena h konkretno zgodovinsko danim državam in pravom (254), medtem ko na strani 254 in pozneje trdi, da je znanstveno raziskovanje države in prava usmerjeno ravno k tem splošnostim. Navedel bom njegove besede v izvirniku:

Na str. 254: »Prav na te konkretne, zgodovinsko dane države mora biti usmerjeno znanstvenoraziskovalno delo teorije države in prava...«

Na str. 254: »Na te splošnosti je usmerjeno znanstvenoraziskovalno delo teorije države in prava, medtem ko so posebne pravne vede usmerjene na posebne in posamezne manifestacije, pojavne oblike države in prava.«...

Glede na to so si navedena besedila pri profesorju J. G. v nasprotju. Čeprav moremo do splošnosti priti samo tako, da raziskujemo posamezno, misli profesorja J. G. vendarle niso natanko povedane in na prvi pogled spominjajo na protislovje. Po našem mnenju bi bilo treba to vprašanje obravnavati takole: nihče ne more trditi, da bi teorija države in prava kot znanstveno raziskovalno delo ne imela dolžnosti, raziskovati konkretno, toda kot znanstveni sestav, posebno pa še kot didaktično-učni sestav, ne sme podajati celotne konkretne resničnosti, temveč samo splošnost, ki jo je z abstrakcijo dobila iz te konkretne resničnosti. Če je prof. J. G. hotel določiti predmet teorije države in prava kot znanstvenega in didaktičnega sestava, bi bil moral ostati samo pri svojem zadnjem besedilu (druga polovica str. 254). Toda če prof. J. G. ostaja pri svojem drugem besedilu, ki po našem mnenju drži, potem daje drugim besedam tisto pojmovanje, ki sem ga izrazil v svojem navedenem članku. Tam sem zapisal:

»Pri svoji prvi nalogi, oblikovanju pojma o pravu, se teorija prava opira na posebne pravne znanosti. V teh znanostih namreč lahko opazujemo oblike, v katerih se je pravo pojavljalo v zgodovini. Bistvo lahko spoznamo samo z vrsto pojavnih oblik, tako da si odmislimo njegove nebistvene lastnosti, bistvene pa posplošimo...«

Bistvo socialnega faktorja, kakršno je pravo, lahko spoznamo tudi edinole v zvezi z njegovimi pojavnimi oblikami (zahtevami, silo, materialnimi viri, itd.). Posebne pravne znanosti vsebujejo te pojavne oblike. Teorija prava potrebuje za svojo izgradnjo najprej (toda ne edino!) to gradivo iz posebnih znanosti. Tako se razvija proces od empiričnega spoznanja do racionalnega, od pravnih pojmov do pojma o pravu.« (Pogledi 53, št. 4, str. 258.)

V nadaljevanju svojega članka profesor J. G. sodi, da nobenega področja v okviru teorije države in prava ne smemo imenovati filozofija države in prava, ker bi to pomenilo vračanje k zamislim »posebnih filozofij«, t. j. k tistim zamislim, »s katerimi je marksizem obračunal«. V podkrepitev tega svojega stališča profesor J. G. izraža misel, ki jo je o t. i. posebnih filozofijah izrekel Engels v svoji razpravi »Ludwig Feuerbach in konec nemške klasične filozofije«. Toda sodim, da je prof. J. G. Engelsovo misel napačno razložil. Engelsovo besedilo, na katero namigava prof. J. G., je gotovo tisto, kjer Engels — (ko zanikuje, da bi bil potreben obstoj t. i. filozofije narave, ki je »še neznane resnične zveze nadomestila z idealnimi, umišljenimi, da je izpopolnila manjkajoča dejstva z miselnimi konstrukcijami in zamašila resnične vrzeli samo v domišljiji«) — pravi:

»Kar pa velja za narodo, ki smo jo s tem spoznali tudi kot zgodovinski razvojni proces, to velja tudi za zgodovino družbe na vseh njenih področjih in za vse znanosti, ki se bavijo s človeškimi (in božjimi) stvarmi. Tudi tu je bila filozofija zgodovine, prava, religije idr. v tem, da so postavili na mesto resnične medsebojne zveze, ki bi jo bilo treba dokazati v dogodkih, zvezo, ki si jo je ustvaril filozof v svoji glavi; filozofija je bila v tem, da so pojmovali zgodovino v celoti kakor v njenih posameznih delih kot postopno uresničevanje idej, in sicer seveda vedno le tistih, ki so bile filozofu samemu najbolj pri srcu.« (F. Engels: Ludwig Feuerbach in konec klasične nemške filozofije. K. Marx-F. Engels: Izbrana dela v dveh zvezkih, II. zvezek, Cankarjeva založba, 1951, str. 495.)

Po naši misli Engels oživljanja »posebnih filozofij« tu ne kritizira zaradi »posebnih filozofij« kot takih, temveč predvsem zaradi splošne filozofije, na katere postavkah so bile utemeljene t. i. posebne filozofije, ki so potem praktično predstavljale uporabo splošnih, toda napačnih postavk na posebnih raziskovalnih področjih. Jasno je, da je mogel biti končni rezultat posebnih filozofij te vrste samo negativen. Če pa t. i. posebne filozofije opremo na splošne postavke znanstvene in s prakso izpričane filozofije, čemu bi se potem bali, da posebne filozofije ne bodo imele razloga za obstoj? Ko je Engels formuliral navedeno misel, sodimo, da tega vprašanja, kakor tudi pri drugih svojih mislih ne, ni mogel zajeti s formalistične strani. Sodimo, da posebne filozofije po Engelsu nimajo razloga za obstoj zavoljo tega, ker na svojem področju predstavljajo podaljšanje ali specializiranje zablod splošne filozofije, na kateri so utemeljene. Iz teh razlogov (in to so že tehtni razlogi) je treba napadati konstruiranje posebnih filozofij. Ali pa je mogoče biti proti obstoju posebne filozofije, ki lahko ravno zavoljo posebne usmerjenosti na ožje znanstveno področje pripelje k bolj natančnim, posebnim spoznanjem, oprta pa je na splošno filozofijo, kakor je marksistična, pri kateri ne moremo dvomiti o njeni znanstvenosti? V čem bi bila upravičenost dogmatične prepovedi ustvarjanja posebnih filozofij, če jim je izhodišče splošna marksistična filozofija?

V navedenih mislih profesorja J. G. se razkriva tendenca, da bi razen marksizma kot splošne filozofije ne bilo in ne moglo biti posebnih filozofij, ali da je izoblikovana sistematsko-kompleksna filozofija, ki v sebi združuje vsa filozofska raziskovanja. Ne bom ugibal o nagibih za tako stališče profesorja J. G., vendar močno spominja na prizadevanja, ki so se v zgodovini znanosti

vedno končala z neuspehom, ker so prišla v nasprotje s praktičnimi zahtevami razvoja znanosti. Kot primer lahko navedemo Comtovo prizadevanje, da bi zgradil splošno in samo eno družbeno znanost.

Čeprav se je izkazalo, da je Comtova misel o *consensu* družbenih pojavov v bistvu pravilna, jo je bilo treba pozneje uporabiti umerjeno, ne tako ekstremno, kakor je hotel Comte. Glede na sodobno, bolj razvito stopnjo človeškega znanja vse bolj čutimo potrebnost znanstvene specializacije, in hkrati čutimo, kako je nemogoče, da bi posamezen učenjak v neki kompleksni znanosti obdelal n. pr. vsa dejstva iz razvitega družbenega življenja. Ko se znanstveno gradivo kopiči, se nam vsiljuje potreba, da znanosti razmejimo in relativno osamosvojimo, tako da pri tem vendarle ne bo ogrožena njihova povezanost.

Misli o upravičenosti ene same, toda kompleksne družbene znanosti, motivirane s *consensusom* družbenih pojavov, nadaljnja znanstvena praksa ni sprejela. *Consensus* družbenih pojavov, kot sploh vseh pojavov objektivnega sveta, je bil priznan, in še močnejše, razložen z marksistično dialektiko, upravičenost ene same družbene znanosti pa so brez pomišljanja znikali. Sodili so, da je preveč formalistično, če povezanost družbenih pojavov izrazimo s tem, da zgradimo na področju raziskovanja družbe eno samo znanost. Namesto tega so poznejši učenjaki, posebno še materialisti, zaključili, da je podoba povezanosti družbenih pojavov mogoče ohraniti tudi v potrebnem procesu specializiranja, toda ne z zgraditvijo ene, pa kompleksne družbene znanosti, temveč da je povezanost pojavov tu mogoče izraziti s skupno metodo. Namesto da bi se gnali za to v bistvu mehanično enotnostjo, kakor je predložil A. Comte, naj bi dosegli metodološko enotnost. Vsaka družbena znanost naj obravnava svoj poseben predmet, in ker bo predana samo temu, bo postala zmožnejša, da bo dajala natančnejša spoznanja. Zakaj bi tedaj ne mogla obstajati filozofija države in prava v okviru splošne teorije prava, ne v pomenu stare, spekulativne filozofije države in prava, temveč filozofije države in prava, osnovane na splošni marksistični filozofiji?⁴

Priznanje stvarnega obstoja filozofije države in prava v okviru teorije države in prava je vsekakor v prid prizadevanju, da se sestav teorije države in prava postavi širše, kot bi dopuščala sama t. i. sociologija države in prava in t. i. pravna tehnika (ki so poglavitni deli teorije države in prava). Gotovo je, da moramo nekatera vprašanja v okviru teorije države in prava obravnavati s filozofskega vidika. Imamo vrsto vprašanj, bistvenih za celovito teorijo države in prava, ki bi po t. i. pravni sociologiji, posebno pa po tehniki prava, ostala popolnoma nepojasnjena. Pozitivne nasledke v tej smeri je dal v svojem sestavu Teorije države in prava prof. R. Lukić. Po mojem mnenju bi bilo treba iti še naprej in se lotiti znanstvene analize n. pr. pojma pravičnosti ter odnosa države in prava do ideje pravičnosti. Prav tako bi bilo treba globoko prodreti v problematiko socialnih koristi in v zvezi s tem analizirati pojem »splošne blaginje«.

⁴ Ne računam s tem, da bi te moje nakazane misli o vprašanju posebnih filozofij ali sociologij morale biti pravilne; zdi se mi pa, da so razlogi, ki jih navajajo proti obstoju posebnih filozofij in sociologij, formalistične narave, in da bi jih zato znanstveno merilo pred praktičnimi protirazlogi ne smelo upoštevati. Dokler se naši sociologi, med katere spada tudi prof. J. G., tega vprašanja ne lotijo z vsebinske in praktične strani, bo ostalo, kolikor zadeva nas, odprto.

Potem pridemo do zelo važnega vprašanja avtonomije — heteronomije v pravu, potem do dejstva družbene vzajemnosti in v nasprotju s tem do dejstva družbenih netolerantnosti in bojev itd., itd. Vse to so širša vprašanja, kakor bi nam jih dovolila teorija države in prava, če jo pojmuje ožko, juridično. Kje bi se mogel mladi študent prava seznaniti s temi važnimi družbenimi vprašanji, če ne v okviru teorije države in prava? Če že zanikujemo, da bi bila potrebna t. i. filozofija prava, si mora biti prof. J. G. na jasnem glede tega, da je treba taka vprašanja, kakor so spredaj navedena, vzeti v poštev in obdelati v teoriji države in prava. Če zato, ker nam je zoprno sámo ime »filozofije države in prava«, ne dopustimo, da bi vsebinsko obstajala, pridemo v zadrego, kako bomo imenovali tisti del v okviru Teorije države in prava, ki se po svoji posebni fiziognomiji očitno razločuje od t. i. sociologije prava in od tehnike prava.⁵ To bi bil moral predložiti prof. J. G., pa bi se morebiti razpravljalo na drugačni osnovi. Eno pa vemo popolnoma zanesljivo, namreč da tisto, kar je svoj čas opazil I. Kant, ko je preučeval bistvo prava, velja še danes, in to je: pravna znanost brez filozofskih prvin bi bila »glava brez možganov«. Ali se bo sistematsko določeni del v okviru teorije države in prava imenoval filozofija države in prava, morda niti ni tako bistveno. Bistveno je to, da teorija države in prava ne bo brez preudarjanja posameznih vprašanj s širšega, filozofskega vidika. *O tej nujni potrebi za vsako teorijo države in prava pa v članku profesorja J. G. ni izrečena niti ena beseda!* Toda s tem smo se približali načelnemu vprašanju; to vprašanje zadeva metodološko orientacijo v razpravi profesorja J. G. in posledice, ki izhajajo iz tega. O tem razpravljamo posebej v naslednjem poglavju.

(Konec bo sledil)

⁵ Kajpada to ne pomeni, da je za posamezna področja v okviru teorije države in prava uporabna samo ena (ob historičnem materializmu kot splošni metodi), če ji tako rečemo, »dopolnilna metoda«. Tudi »obravnavanje s filozofskega vidika« ni mogoče brez sociološke analize ali sinteze neklih pojavov; na področju pravne tehnike, n. pr. razlaganja pravne norme in analogij ne moremo izvesti brez pomoči n. pr. sociološke metode itd. »Dopolnilne metode« se na področju teorije države in prava ne samo prepletajo s historičnim materializmom, temveč tudi same med seboj.

POLEMIKA

NEKAJ NAČELNIH VPRAŠANJ V ZVEZI S PREDMETOM TEORIJE DRŽAVE IN PRAVA

(Nadaljevanje in konec)

Berislav Perić

IV

Mislím, da je v stališču, ki ga je zavzel prof. J. G. v prejšnjem poglavju, zajeto neko načelno vprašanje. V celem članku profesorja J. G. je mogoče opaziti samo trdovratno in stalno poudarjanje empiričnega spoznanja, medtem ko v celi razpravi nikjer niti z eno besedo, niti z oddaljenim namigom ne, ne samo ni poudarjena, temveč niti ni omenjena važnost razumskega spoznavanja, pojmov, abstrakcij, ali važnost teoretskega in filozofskega mišljenja. Prepričan sem, da gre tu za nekaj, kar se profesorju J. G. upira, in na ta odpor je treba brez obotavljanja usmeriti kritiko. Toda s preprostim in enostranskim poudarjanjem samega empiričnega spoznavanja je profesor J. G. naredil dvojno napako, prvič, ker se z odporom do teoretskega in filozofskega mišljenja kaže »revščina golega empirizma« (kakor je to imenoval Engels); drugič, ker profesor J. G. izkustvo samo jemlje edino kot izhodišče, ne kot končno preizkušnjo znanstvene misli. O dvojni vlogi stvarnosti same torej v članku profesorja J. G. ni niti besede. Napako profesorja J. G. torej lahko označimo kot enostranost v enostranosti.

Ko hočemo v nasprotju s trditvami profesorja J. G. poudariti in obrazložiti važnost teoretskega ali filozofskega mišljenja, se moramo najprej zavarovati in s tem tudi prepričati, da bi nas napak razumeli. Ko govorimo o pomembnosti teoretskega mišljenja, s tem seveda ne mislimo na tiste »teorije«, ki so nasledek napačnega ocenjevanja resničnosti, raznih političnih špekulacij in zato zavestnega ali nezavednega slepljenja sebe in drugih.

Odpor do teoretskega, filozofskega mišljenja in klanjanje golemu izkustvu skoraj zmerom vodita k resnemu vulgariziranju znanstvene metode. Kdor trdovratno in izključno poudarja pomen izkustvenega spoznanja, kakor da bi bilo že to samo dovolj, da se zgradi pravilno spoznanje, ta razkriva nezadostnost svoje znanstvene metode. Izkustvo je namreč nujno za znanost, vendar bi samo po sebi nikoli ne pripeljalo do znanosti. Skušal bom razložiti to mišljenje in bom pri tem poklical na pomoč posebno Engelsa.

Empirikova enostranost se že v tem, da se (kakor se je lepo izrazil F. Bacon) izgublja v blodnjaku dejstev, pa mu je zato nemogoče, da bi jih brez določenih kriterijev razvrstil in spravil v sestav. O istem pojavu prevelikega klanjanja empirizmu na področju nauka o elektriki govori Engels takole:

»To zmedeno stanje v nauku o elektriki, ki za sedaj onemogoča postaviti obsežno teorijo, povzroča, da prevladuje na tem področju enostranska empirija; tista empirija, ki se sama v največji meri odvrta od mišljenja in prav zavoljo tega ne le misli napačno, ampak tudi ne more dejstvom zvesto slediti ali o njih vsaj vestno poročati, in ki se torej sprevrta v nasprotje resnične empirije.« (F. Engels: Dialektika prirode. Cankarjeva založba, Lj. 1953. Str. 125.)

Z empiričnim spoznavanjem je mogoče opaziti neka dejstva; potrebno je tudi kot vsota gradiva. Toda ni dovolj odkriti ta dejstva, treba jim je dati

pomen. V ta namen pa so predvsem potrebni ustvarjanje pojmov, razumsko spoznavanje in spoznavanje zakonitosti pojavov. Tu prihaja na pomoč teoretsko mišljenje, medtem ko »tu odpovedo empirične metode« (kakor zgoraj, str. 45). O tej onemoglosti čistega empirizma in o njegovi spoznavi, to se pravi splošni znanstveni vrednosti, se je F. Engels izrazil z naslednjimi besedami:

»Staro pravilo dialektike, ki je prešla v ljudsko zavest, pravi, da se skrajnosti dotikajo. Težko, da bi se potemtakem zmotili, če skrajnih stopenj fantazije, lahkovernosti in praznoverja ne bomo iskali morda pri tisti prirodoslovni smeri, ki skuša, podobno kot nemška naturfilozofija (Naturphilosophie), objektivni svet s silo stlačiti v okviru svojega subjektivnega mišljenja, marveč bomo šli rajši k zastopnikom nasprotne smeri, ki se zanašajo zgolj na izkustvo, obravnavajo mišljenje s suverenim preziranjem in so v brezsmiselnostih res tudi najdlje pritirali.« (Kakor zgoraj, str. 53)

»Ta revščina golega empirizma«, ki ni zmožen, prodreti v družbenem dogajanju globlje od površine, in ki ne zmore razločevati bistvenega od nebitvenega, nikoli ne more pripeljati do spoznanja o zakonitosti pojavov. »Post hoc, ergo propter hoc«, ta sklep ne drži na področju analize vzročne zveze med dvema ali več pojavi. Tu mora nujno priti na pomoč razumsko mišljenje, in ničesar ne moremo doseči, če »odstavimo miselno raziskovanje« (Engelsov izraz). Izkustveno gradivo, na podlagi katere bi šele mi, po razumskem spoznavanju, morali spoznati zakonitost pojavov, ni podano »v čisti obliki« (Engelsov izraz), temveč so potrebne hipoteze, neko izbiranje dejstev, izpodbivanje enih hipotez in postavljanje drugih itd. itd.

F. Engels ostro kritizira enostranski empirizem in posamezne take empirike. V »Dialektiki narave« navaja tudi dejstvo, da so bili posamezni filozofi zares predhodniki naravoslovcev v nekih odkritjih, ki sicer spadajo na področje naravnih znanosti. Ko Engels dokazuje to trditev, navaja Descartesovo misel, »da se v vesolju ohranja vedno ista količina gibanja«, s čimer je izražena misel o nekem naravnem dejstvu, ki so ga naravoslovci objavili šele pozneje in ki ga nepopolno izražajo z besedo »neuničljivost sile«:

»Filozofija se maščuje po svoji smrti nad prirodoslovjem zato, ker jo je zapustilo — in vendar bi prirodoslovci že na prirodoslovnih uspehih filozofije lahko videli, da je v vsej tej filozofiji tičalo nekaj, kar jo je usposabljal, da jih je tudi na njihovem lastnem področju prekašala (poudaril B. P.), Leibnitz kot utemeljitelj matematike neskončnega, proti kateremu je indukcijski osel Newton plagiator in kvarljivec; Kant, — teorija o nastanku vsemirja pred Laplacom; Oken, prvi, ki je v Nemčiji sprejel razvojno teorijo; Hegel, čigar (enciklopedični) povzetek in racionalna razporeditev prirodoslovnih ved je pomembnejše delo, kot vse materialistične neumnosti skupaj.« (F. Engels, Dialektika prirode, ista izdaja, str. 224.)

Ko sem razložil teh nekaj misli o nujnosti, pa tudi o metodološkem dosegu, t. j. o omejenosti empiričnega spoznavanja, bi hotel na koncu poudariti: nihče ne more biti znanstvenik, kdor ne upošteva in ne spoštuje izkustva, toda nihče ne more postati znanstvenik s samim izkustvom. Upoštevanje izkustvenega spoznavanja je torej nujno, kult izkustva pa je škodljiv. In ravno za to gre v članku profesorja J. G. Ta pojav ima svoje slabe posledice: enostranost empirizma, podcenjevanje teoretskega mišljenja in »zmerjanje filozofije« (Engelsov izraz) so zmerom ozko povezane prvine enega in istega pojava: vulgarizacije metode, ne znanosti, ker do znanosti s tako metodo sploh ni mogoče priti.